

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 3 September 2007
Årgång 36

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
Program september-november	4
Den heliga Birgitta – född i Upplands Väsby?	4
Vikingalunken	5
Hedlunds historier	6
Ur Vilundas historia	7
Limerick	10
Grytlappsutställning	11
Backspegel	12
Almqvistaren	15
Runstenarna i bakugnen	18
Hur och vad man åt förr	21
Hembygdsföreningens remissvar på planprogrammet för Stationsområdet.....	23
Hantverkare i Eds, Fresta och Hammarby socknar 1945.....	26
Efterlysning: Vem är B.J. i Upplands Väsby?.....	27
21 augusti 1936	28
Carl Linneus hälsoregler	30
Vigsel i Hembygdsgården	31
Äldre ord och uttryck som använts i våra trakter.....	32
Fönster mot Väsby	33
Korsord 2007-2	34
Lösning till föregående nr.	35
Sex Upplands Väsbytallrikar (6).....	36
Tecknaren bakom tallrikarna.....	36
Ansökan om medlemskap	38

Där inget annat anges har fotona tagits av Inga Lisa Gustafsson.

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Inga Engdahl • Layout: Tryckpunkten (e-post: tryck.en@telia.com).

Tryck: Väsby Tryckeri. Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Hösten är här!

Först skall jag låta er alla tillsammans med mig se tillbaka på den fantastiska vårsäsongen vi i föreningen genomfört:

Linnéfirande med sång och musik och inte minst lindplantering i Barockparken, Nationaldagsfirande med ca 1000 personer på tunet och nytt för i år var att priset som Årets Väsbybo utdelades på nationaldagen.

Den ekumeniska gudstjänsten när försommaren är som skirast.

I slutet av maj öppnade vi vårt sommarcafé och det har blivit fler och fler besökare med åren. Självklart är det den fina miljön som lockar, förutom det goda kaffet, de nybakta bullarna och kakorna.

Miljön ja, i våras upptäckte vi att väggen på baksidan av vedboden var nedklottrad, i sommar har vi haft påhälsning av ”ölgubbar” som tar sig in på tunet och när flaskan/flaskorna är urdruckna kastar man dem var som helst och en del går sönder och vi får plocka glas och städa. Vår vackra grind har varit utsatt för vandalisering och vi kan inget göra mer än att titta till gården och vara på plats så ofta vi kan. Klottret är nu sanerat och väggen ommålad och en ny sprint till grinden är beställd av smeden. Onödiga utgifter och merjobb för oss.

Glädjeämnen är dock fler än de sorgliga:

Vi har ett fint samarbete med flera föreningar och från i höst kommer det med Naturskyddsföreningens och Friluftfrämjandets medhjälp att finnas en uppmärkt Natur- och Kulturstig i Hembydsgårdens närmaste omgivning. Den kommer

att passa både barn och vuxna.

När detta skrivs i början av augusti står Linnés blomsterur i full blom på rundeln vid flaggstången på tunet. Om det finns kvar i blomning när detta läses vet jag inte men hoppas på att Upplands Väsby kommun även nästa år ger oss denna underbara blomsterprakt som smycker vårt tun.

Vårt samarbete med Upplands Väsby kommun kommer i höst att koncentreras på att få ett upplåtelseavtal för gården.

I höst kommer vi inte att ha någon från accessprojektet arbetande hos oss. Kristin, som var vår resurs under ett halvår har fått flytta till en annan förening som stod på tur att få sina föremål uppmärkta och registrerade. Nu gäller det för oss att fortsätta hennes arbete. Vi har säkert mer än 50 % kvar att registrera. Det kommer att bli ett digert arbete men är en nog så viktig del av vårt föreningsarbete.

Nu önskar jag er alla en trevlig och njutbar läsning av vår tidning.

Och är du inte medlem i Hembygdsföreningen så leta fram medlemsansökningsblanketten som finns med i tidningen, fyll i den och skicka in den. Du blir som medlem del av en viktig verksamhet i hembygden.

Kjerstin Björkman
ordförande

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

SKÖRDEFEST

vid hembygdsgården
Söndag 16 september kl 10-14

Blommor frukt grönsaker och honung
Råd och tips om odling och växter

Kaffeservering
Samarr.med Väsby Trädgårdsförening och andra odlare

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Allhelgonavandring
mellan kyrkorna
i Ed, Hammarby och Fresta

Lördag 3 november
Samling vid Eds kyrkas parkering kl 11

Anmälan till Kjerstin Björkman tfn 590 320 82
Ta med matsäck

Samarr med Vuxenskolaan

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

BOKLOPPIS
i
ladugården
lördagen den 20 oktober kl 13-15

Romaner deckare spänning äventyr
barnböcker facklitteratur bokpaket
Alla böcker till billigaste pris, nytt och gammalt.
Kaffeservering

**Kom
och
fynda!**

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Den heliga Birgitta – född i Upplands Väsby?

Senare forskning av Sigurd Rahmqvist har visat att den heliga Birgitta med stor sannolikhet föddes i Upplands Väsby, eftersom hennes far vid den tiden ägde gårdar i både Eds och Fresta socknar.

Söndagen den 7 oktober, Birgittadagen, välkomnas alla till en församlingsafton i Eds församlingsgård då vi får höra mer om detta.

Kl 18 presenteras rönen om Birgittas första levnadsår

Därefter blir det paus med kaffe och smörgås.
Pris:20 kr

Kl 19 föreläser författaren och f d diplomaten Lars Bergquist om den medeltida synen på livet, människan och Gud under rubriken

”Birgitta i glädje och lidande”

Lars Bergquist är en kunnig och fängslande talare som skrivit ett flertal böcker om andliga personer i historien och också sommarpratad i radio. Han har tidigare varit Sveriges ambassadör i Vatikanstaten.

Missa inte detta evenemang! Fri entré.

VIKINGALUNKEN

SÖNDAGEN DEN 7 OKTOBER

Vikingalunken var ett årligt motionsarrangemang där Väsby OK, Hembygdsföreningen och Friluftsförbundet samarbetade under några år i slutet av 70-talet och början av 80-talet. Målet var att aktivera Väsbyborna till motion och ge deltagarna upplysning om vår anrika bygd.

I samarbete med Friluftsförbundet återupplivar vi Vikingalunken under mottot ”Sätt Sverige i rörelse”

Start och mål blir vid Främjartorpet i Fresta och start kan ske mellan kl 10.00-12.00.

Du vandrar på stigar och vägar där även barnvagnen kan följa med. Under vandringen får du intressant information om det du passerar och samtidigt kan du svara på enkla tipsfrågor och vinna fina priser. Sträckan vi lunkar är ca 7 km lång och på lämplig plats under vandringen finns det möjlighet att vila benen och ta en fika vid lägerelden.

Hembygdsgården: Hagvägen 2/Pukslagargatan

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den tjugofjärdje av

Hedlunds historier

Den här gången ska jag ägna mig åt mitt tidiga läsintresse. Från det jag hade börjat i första klass och lärt mig läsa, ägnade jag mycket av fritiden åt böcker och det har fortsatt genom åren. Vår familj bodde i Villa 23 Nyhem, som det så vackert hette. Den var belägen i gamla Optimuskvarteren på nuvarande Optimusvägen, inte så långt från platsen där elverket är beläget.

Vicevärd för Optimusbostäderna var ingenjör Fredrik Torssander, som ofta tog en promenad genom kvarteren och en dag tittade han in hos oss. Det var på dagen så pappa var på jobbet, hårdlödningen på Optimus, och mamma och jag var ensamma hemma, jag läsandess en biblioteksbok. Det såg Torssander och han började prata med mig om mitt läsintresse och frågade om jag ofta gick till biblioteket. Han tyckte det var ganska lång väg för en liten grabb och föreslog att jag istället skulle gå hem till hans son Anders, som förresten var flera år äldre än jag, och hade ett eget bokbestånd i en mindre byggnad på sidan av bostadshuset, som låg högt upp på vad vi på den tiden kallade "Branta backen", senare förkortat till "Brantan", idag Backgränd.

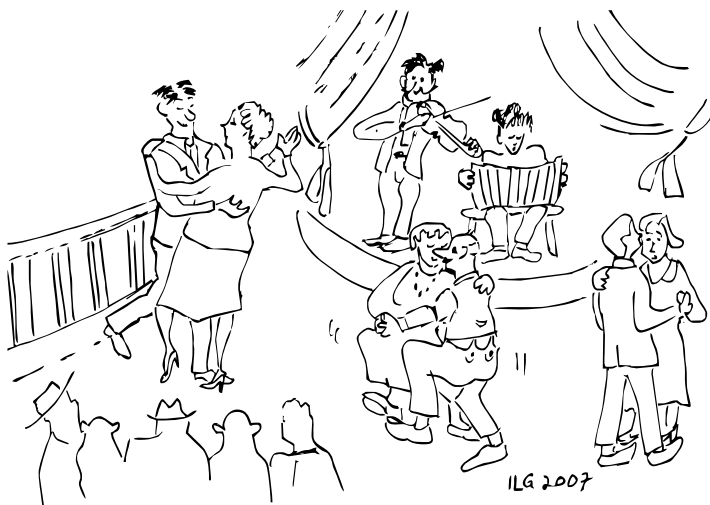
En dag knallade jag upp till Anders och förkla-

rade vad hans far hade föreslagit mig. Han var genast med på noterna och jag fick leta igenom vad som intresserade mig. Där fanns de flesta pojkböcker man kunde tänka sig, så jag gick hem fullt nöjd.

Det var inte bara känslan för böckerna utan också den att jag, en arbetarunge, kunde gå till Anders Torssander, son till en höjdare på Optimus, och få låna böcker. Så djup var klasskillnaden på den tiden.

Så några ord om vägen, "Brantan" – där den började låg till vänster Lilla Kooperativa, Koppran kallad, och till höger en Optimusvilla, där Erik Jonsson med familj bodde i bottenplanet och "Ingalunda" Ivarsson med fru på det övre.

"Ingalunda", som väl aldrig tagit ett danssteg, blev änkeman så småningom, men det dröjde inte länge förrän han hittat en ny fru, en tyska vill jag minnas. Hon var tydligen danslysten, och ganska snart var makarna Ivarsson i Parken och glädde publiken, för som jag nämnde hade "Ingalunda" ingen större erfarenhet av hur det gick till att dansa. Paret drog lika stor publik som någon engagerad artist.

Ur Göran Strömbecks noteringar:

Ur Vilundas historia

Vilunda är ett välljudande namn, kanske vackrare än något av de gamla gårds- och byanamnen i de tre socknarna.

Heliga lundar fanns det också annorstädes i bygden, varom Odenslunda i Fresta och Torslunda på gränsen mellan Fresta och Täby vittnar. Det i namnet ingående vi betydde som adjektiv "helig" och som substantiv "helig plats", "kultplats." Det finns också som efterled i namn som Odensvi, Torsvi och Frövi. I Visby ingår singularis genitivform och i Vialundom (år 1354) pluralens. Det hette ett vi, flera vi. Harg (i Skånela) på kommunens norra gräns var enligt namnets betydelse ett offerställe.

De heliga lundarna i Vilunda har rimligtvis legat nära byn, eftersom byn blev uppkallad efter dem. Byn låg emellertid inte vid nuvarande Stora Vilunda utan i trakten av Lilla Vilunda. Där om vittnar det stora dästades belägna gravfält, som 1963 undersöktes i samband med ett vägbygge och befanns rymma ett 20-tal högar från vikingatiden och små stensättningar från Vendeltiden. I närheten finns också sedan gammalt två av de tre runstenar, som i verket Sveriges Runstenar redovisats under Vilunda.

Runstenen U 293 står rest vid Lilla Vilunda, i kanten av en skogsbacke. I skogsbacken bakom runstenen ligger det stora gravfältet, och 200 m åt sydsydöst i samma skogsbacke står runstenen U 294. Alla 1600-tals källor anger denna senare sten som stående vid byn. "Widh Widlunda", säger Aschaneus, och samma uppgift har Rhezelius. I Rannsakingarna efter antikviteter (1860-talet) heter

det: "På Willunda egor straxt widh byen." Noggrannast är Peringskiöld med orden: "Wielunda west söder i backen, på vägen åt Smedby."

Vid gravfältet låg sålunda den gamla Vilunda by. "Gammalbyhagen heter en stor skogshage sydväst från Lilla Vilunda," skriver Dybeck 1866. Platsen kallas i en lantmäteriakt av år 1814 "Gamla gårdshagen" i motsats till "Nya gårdshagen" vid Stora Vilunda. Bebyggelsen vid Stora Vilunda har tillkommit först omkring år 1680. Ej förrän efter 1830 bebyggdes Lilla Vilunda.

Runstenarna ger oss de första personupplysningarna i Vilundas historia. En bonde i Vilunda på tiohundralet (d.v.s. i vikingatidens slut) hette Kättil; han hade sönerna Forkunn och Tore. Forkunn ägde Gudlög, och hon överlevde sin man eller "bonde" som det står i runskriften. En person Kättilälv var även bland de sörjande efter Forkunn.

Den tredje runstenen, U 292, som står vid Stora Vilunda, är så fragmentarisk att man blott läser sluttamparna på två mansnamn. Det är två bröder som rest stenen efter sin far.

Om medeltida jordägare i Vilunda är följande känt:

1. Uppsala domkyrkobygge ägde 1291 2 ½ öresland i Vilunda, som det hade fått av bonden Anund i Vestby (Väsby).

2. Filip Finnvedsson i Runby, som först hade tänkt att predikarmunkarna i Sigtuna skulle få hans 7 öresland i Vilunda, gjorde den 9 maj 1298 den ändringen i sitt testamente, att han gav klostrets egendom på annat håll efter att under tiden ha avyttrat Vilundahemmanet genom byte.

Stora Vilunda

3. Domprosten herr Lars i Uppsala bytte den 4 augusti 1354 bort 3 öressland ”i Vialundom” till Ulv Jakobsson.

Matts moder i ”Wijlundom” (väl tillhörande landbofolket) skänkte 1488 en krona av något slag till Hammarby kyrka, av allt att döma i samband med den nämndes begravning (kyrkans räkenskap).

Vid medeltidens slut (1538) visar sig Vilunda bestå av två genom landbor, d.v.s. arrendebönder, brukade frälshemman, vartill hör torpen Löt, Korpkulla och Kappale (senare Kapellet). Uppgifter i en 1600-talskälla att runstenen U 293 står på en plats ”emellan Lööth och Korpkulle” är enda antydningen om var dessa två torp har legat. Beträffande Kappales läge är all tradition förlorad; dess ägor blev emellertid år 1814 utlagda kring torpet Skäkftallet, som sedan dess hetat Kapellet. Även de båda andra torpen har i sen tid fått sina ägor i marken godtyckligt bestämda.

Bägge hemmanen i Vilunda låg på 1620-talet under Åke Carlsson Måneskölds säteri i Skänninge i Norrsunda (gården sedan uppgången i Rosersbergsgodset). I Hammarby kyrka hänger ännu idag hans enkla begravningsvapen med årtalet 1634, och änkan Margareta Reinholdsdotter gjorde både vid begravningen och 1634 frikostiga donationer till denna kyrka.

Månesköldarnas avkomlingar skulle sedan en lång tid äga, bruka och bebo Vilunda. År 1671 avlider Åke Carlssons systems sonson Erik Silfversparre och lämnar hela ena hemmanet jämte

kvartshemmanet Löt i arv åt sin då tjugotvååriga son Gustaf Silfversparre. Denne är genast betänkt på att bygga sätesgård på denna sin egendom för att själv bo där, varom han i oktober 1672 gör anmälan till häradsrätten.

Samtidigt är Åke Carlssons brorsons måg Erland Kafle (död 1678) ägare av det andra hemmanet plus fjärdedelshemmanen Kappale och Korpkulla. Även han söker säterifrihet för sin del av byn enligt adelns privilegier, men häradsrätten finner i februari 1673 ej styrkt, att han har påbörjat någon säteribygnad.

För Gustaf Silfversparres del av Vilunda däremot är säterifriheten ett faktum och från och med 1674, och 1860 betecknas säteribygnaden som ”tämligen” god i betraktande av ”hans råd och belägenhet.”

År 1682 byter han till sig återstoden av byn, som därefter i sin helhet är säteri. Ett häradsrättsprotokoll berättar 1683, att Silfversparre har ”byggt upp en tomt ifrån bondegården avlägen” (det nutida Vilundas plats). Boningshuset innehöll under ett tak dels en stuga med tre kamrar, dels en byggnad med två förstugor, sal, kammare och kök. Under huset fanns murad källare. Drängstuga, två bodar, lada med två golv och stall för åtta hästar hörde till. Anläggning hade gjorts till två trädgårdar, ”en på vardera sida om porten.” Man får intrycket av en skäligen anspråkslös herrgård.

Om denne Gustaf Silfversparre, som även var gift med en Månesköld, erinrar ett annat av de i Hammarby kyrka uppsatta begravningsvapnen.

Man kan där läsa, att han var ”major för fotfolket av dalekarlarna” och den 27 april 1691 avsmnade på sin gård Vilunda”, fyrtio två år gammal på en dag när.

Dramatiken i Vilundas händelserika 1700-tals historia skall i det följande endast antydast med några få data. Den 18 maj 1722 var en glädjens och vemodets dag. En karolinsk krigare, som hade tillbragt tretton långa år i fångenskap i Ryssland, återser sin hembygd efter 22 års frånvaro. Det är Vilunda säteris herre, ryttmästaren vid livregementet till häst, Carl Gustaf Silfversparre, nu fyrtioett år gammal. Han har bevästat en lång rad bataljer, - till sist Poltava – och 1708 vid tjugosju års ålder blivit ryttmästare och chef för Östra Västmanlands kompani. Till Sverige medför han tjugooåttaårig hustru och sjuårig dotter; han har nämligen som fånge ingått äktenskap med dottern till en svensk officer.

Den 2 juli 1746 har man ett furstebesök på Vilunda. Det är tronföljaren Adolf Fredrik, som gästas gardeskaptenen Börje Filip Schechtas och Margareta Silfversparres hem med anledning av ett barnbop i familjen. (Schechta är sedan 1733 gift med framlidna C G Silfversparres dotter). Men den egentliga anledningen är nog en annan – furstebesöket har samband med Schechtas politiska verksamhet som gunstling hos det blivande kungaparet och hemlig befrämjare av dess maktsträvanden.

Den 22 juni 1756 är en svart dag för kungaparet och hovpartiet: dess revolutionsförsök kvävs då i sin linda. Fyra halshuggna ledares blod färgar gatstenarna på den öppna platsen framför Ridarholmskyrkan den 23 juli. Schechta, som sitter fängslad sedan december året förut, mottager sin dom den 7 september 1756.

I domen heter det, att kaptenen mot regerings-sättet riktade verksamhet väl har förskyllt en dödsdom; men då domstolen ej har kunnat anse honom ”såsom ren i huvudet” eller ”till thess sinnen fullleligen förvarad” så dömer de honom att ”såsom orolig människa” hållas i livstids häkte på någon kronans fästning. Det blev Bohus.

Den 3 maj 1770 dör Börje Filip Schechta – i armod, elände och förfall – men inte på Bohus fästning utan hemma i Vilunda. Han har nämligen av

nåd återfått friheten efter sex års fängelsevistelse. I Måneskölds och Silfversparres grav i Hammarby kyrka vilade snart bägge makarna Schechta.

Skäktefallet erinrar väl inte om Schechtas fall utan snarare om torpanläggningen, där mark röjdes och skogsträd föll. Brotorp, Gröndal, Kul-tinge, Kälksta, Lustikulla, Tallbergs, Trumman, Tåtorp och Ödesängen är andra torpnamn från herrgårdstiden.

Slutligen några rader om Michael Travenfelt, som var Vilundas ägare 1773–1805 och år 1784

uppförde det ännu kvarstående herrgårdshuset, varom vittnar dels en gjutjärnsplatta med signatu-ren ”M.T. 1784” i byggnadens kök, dels en uppgift från 1830, som förklarar att ”caractershuset” blev ”uppfört för cirka femtio år sedan.”

Flera uppgifter om ägandelängden för Vi-lunda:

1733 22/10 Denna dag lystes första gången för fänriken vid Hans Majestäts livregemente Börge Philip Schechta och jungfru Margareta Silfversparre å Vilunda.

1734 10/10 Ryttmästaren Carl Silfversparres änkefru E.E. Burghusen anhåller, att ehuru hennes dotter och måg Börge Schechta nu äro rätta ägare till Vilunda, hon, änkefrun, måtte ännu för detta år i kronoräkenskaperna stå som ägare.

1773 9/1 Lieutnanten Michael Travenfelt köper Vilunda 2-mantal säteri av fru Märta Silfversparre.

1805 1/3 Lieutnanten Axel Jonas Planting Bergloo köper av sin svärfar kaptenen Michael Travenfelt.

1806 3/11 Ingavs till Kung. Maj:t ansökning av Per Persson i Åshusby, bomärke P, att få under frälsemanna rätt, äga och besitta ”Vilunda säteri 2 ½ mantal jämte Capellet rå och rör ¼ mantal, som han sig tillhandlat.”

1854 1/4 C.A. Bretzner, lantbrukare, köper v Eric Josef Åslander och hans hustru (avkomlingar till P.P. från Åshusby) 1 ¼ mantal Vilunda.

1855 30/9 Kaptenen vid Närikes regemente Baron Carl August Armfelt köper av Bretzner.

1858 24/7 Possessionaten Uno Helleday köper av Armfelts konkursbo.

1869 4/9 Arvid Ulrich köper av omyndige Otto Helleday (del av Vilunda).

1870 15/1 Häradshövding Arvid Ulrich, som år 1869 10/7 inropat 1 och ¼ mantal å exekutiv auktion efter Henrik Helledays konkursmassa erhåller nu Kungl. Befallningshavares salubrev därpå.

1893 16/10 P.O. Svensk köper Vilunda nr 1, 1 ¼ mantal samt Korpkulla och Löt av änkefru Beate Ulrich, H. Ulrich och H.S. Ulrich.

1903 28/9 Disponenten Anton Tamm köper av P.O. Svensk.

Författaren Sven Lidman köpte gården Stora Vilunda av Anton Tamm 1929 för 29.000 kr. Den omfattade då nio tunnland skog och åkermark. I trädgården fanns 340 fruktträd och trädgårdsmästaren tjänade in sin lön genom torgförsäljning av frukt och grönsaker. 1940 var trädgårdsmästaren inkallad och Sven Lidman fick elda själv i kaminer och eldstäder med kol och antracit. Han tröttnade på eldandet och sålde fastigheten för 40.000 kr 1941.

(I jordeboken av år 1535 omtalas under "landbönder" Erik i Vilunda och Peder i Vilunda. Under torpare, Lasse i Lötth och Encken i Kapellet.)

Limerick

På Vilunda gård, där musikskolan bor,

man offrade fordom till Oden och Tor.

Skön Freja hon låg där behagfull på kammar'n

och Tor stod förlägen och fingra på hammar'n

Sa: "Som Mjölner slår hjärtat, när kärleken gror."

LarsE J ansson

Grytlappsutställning

Vår sommarutställning i mangårdsbyggnaden av virkade – och ett par stickade – grytlappar har roat många under cafédagarna.

Att virka har inte ansetts riktigt ”fint” och inte ”slöjd”. Hemslöjdsrörelsen betraktade länge virkningen som tabu. Det tidiga 1900-talets virkade dukar, sängöverkast, gardinkappor och lakansspetsar platsade inte i hemslöjdsbutikernas sortiment. Först på 1990-talet uppmärksammades virkning med ullgarn, som en folklig tradition (vantar, muddar, mössor, påsar och väskor). Ändå hade det första virkmönstret lanserats i Sverige år 1819 i Konst- och Nyhetsmagasin.

I mitten av 1800-talet gavs de tidigaste handböckerna ut, ”Den nya virkboken”, ”Den nyaste virkboken” m.fl. De innehöll beskrivningar på mössor för fruntimmer och barn, rök- och resmössor, underärmar, väskor, skor, spetsar, dukar m.m. Senare tiders virkbeskrivningar innehåller mönster till baby- och dockkläder, grytlappar och annat.

Vi har inte ansett oss ha plats för några större virkade alster utan valt grytlapparna som är av mindre format. Eftersom de varit så många och så olika, har de orsakat igenkännandets glädje, diskussioner och kommentarer, t.ex. ”Precis en sådan gjorde mamma till julen 1947” eller ”En likadan hade moster Edit” eller ”Sådant där har jag själv gjort, fast i blått” och det var ju det som var meningen med utställningen.

Grytlappsutställare har varit Birgitta Baumann, Berit Carlsson, Inga Lisa Gustafsson, Barbro Kvist, Ingegerd Pettersson, Ingrid Pettersson, Siv Rydén, Siv Simonsson, Siv Sabel och Linnea Sjöberg.

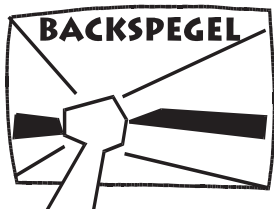
Tack för alla bidrag!

Inga Lisa Gustafsson

Källor: Tidskriften Hemslöjden samt ”Ylle och bläck” av Cecilia B Dackenberg.

Barbro Kvist sätter upp grytlappar till utställningen

Gömda växter i glömda trädgårdar

är titeln på en bok skriven av Birgitta Carlberg i slutet av 1980-talet och som nu bara kan köpas på antikvariat. Det var också titeln på den föreläsning Birgitta Carlberg höll i Ladugården den 12 april och som lockade ett 50-tal personer.

Vid torp och sommarstugor försöker vi återskapa en gammaldags rabatt. Men hur såg den egentligen ut och vilka var de vanligaste kulturväxterna? Birgitta Carlberg har inventerat ett stort antal ännu bevarade växter vid övergivna torp och gårdar och hennes föredrag var mycket fängslande illustrerat med vackra bilder. Vi fick veta mycket om trädgårdens kulturhistoria och trädgårdsväxterna som en del av vårt kulturarv. Hon gav oss också tips på hur man letar efter en ödetomt; till exempel avslöjar ormbunksväxten träjon husgrunderna och syrener är ett säkert tecken på att någon bott på stället, de planteras bara av människohand.

Kerstin Kéry

Cykeltur 20 maj 2007

20 maj ordnade Hembygdsföreningen en cykeltur runt Oxundasjön. Sju deltagare slöt upp i det vackra men mycket blåsiga vädret. Temat under turen var: vägar - gränser - storgods - torp. Vid Verka tittade vi på gräns- och våghållningsstenar. Längs vägen mellan Verka och Rosersberg finns det flera gränsstenar mellan de två storgods i Norrsunda socken: Vallstanäs och Rosersberg. Den välbehövliga lunchen intogs vid skeppsättningen vid Runsa fornborg. Nästa stopp var vid Runsa, en av traktens absolut vackraste och intressantaste herrgårdar. Vägen över Runsa-halvön gick via torpen Nyborg, Kvarntorp - där vi tittade på spåren efter den gamla kvarnen. - och Lövstatorp.

Då turen gick runt Oxundasjön var ytterligare

ett tema vattnets flöde: genom Oxundasjön och Oxundaån rinner vatten från fem kommuner ut i Mälaren.

Turen avslutades med en kopp kaffe på Hembygdsgården som denna dag startade säsongens sommarcafé.

Klas Lundkvist

Majkväll i Bergaskogen

En kväll i slutet av maj samlades 25 natur- och växtintresserade personer för att vandra i Bergaskogen med Runbybon och konstnären Bo Mossberg som kunnig och entusiastisk guide. Flera hade med sig sin egen fältflora, någon bar t o m på den ”stora” floran och taltrastens flöjttoner inramade kvällen.

Bergaskogen är verkligen en vildmark i miniatyr. Mossor, lavar och ljung breder ut sig på hållarna och från berget i det kuperade inre delarna har man en härlig utsikt. Här finns spännande klippskrevor och små kärr, där det växer skvattram och ängsull och högt upp på en klippavsats kunde Bo visa oss var man kan hitta lopplummern. I skogen finns också flera orkidéarter bl a knärot och tvåblad och den hotade ljungväxten ryl.

Tyvänn kunde vi också se spåren efter den okända gallring som nyligen utförts i den vackra skogen.

Kerstin Kéry

Med Bo Mossberg i Bergaskogen. Foto Kurt Frihammar

Lennart Carlsson och folkdansgillet's barngrupp på scenen

Nationaldagsfirande 2007

Många väsbybor har gjort det till en tradition att komma till hembygdsgården för att fira nationaldagen den sjätte juni och de tycks bli fler och fler. Gräsplanerna var fyllda med folk och köerna till kaffe- och korvförsäljningen ringlade långa redan innan programmet startat. I år överträffade även vädret alla förväntningar med strålände sol och + 27 grader. Så varmt har det inte varit denna dag sedan 1978 och de som bar folkdräkt hade det nog litet svettigt.

En lång rad av nya svenska medborgare, anförda av musikskolans slagverksensemble Drumrollers, tågade upp till hembygdsgården från lunchen i ladugården och inledde därmed nationaldagsfirandet. Medan de sedan bänkade sig vid visthusboden, fortsatte Drumrollers att låta sina färdigheter höras från scenen utanför Zamores stuga.

Hembygdsföreningens ordförande, Kjerstin Björkman, hälsade alla välkomna och så vidtog medborgarskapsceremonin. Kommunfullmäktiges ordförande Torsten Hempf delade fermt ut bevisen på det nya medborgarskapet till ett femtiotal personer, assisterad av Ann Marie Rosén och Lena Kanström, varpå barn från Upplands Väsby musikklasser sjöng sommarsånger.

Picchus spelmän underhöll med Runsavalsen och ett par andra låtar innan det var dags att hylla årets väsbybor Eva Lund och Marianne Jo-

nasson. De presenterades av kommunalrådet Jan Holmberg och ärades med blommor, diplom och presenter; Eva Lund för sina insatser inom curlingsporten och Marianne Jonasson som initiativtagare till "Vänner i Väsby", en institution som

har stor betydelse för många äldre personer.

Dagens program innehöll också vacker sång av den eminenta Väsbykören och dans av Väsby folkdansgillet's söta barngrupp. Som avslutning sjöngs nationalsången unisont.

Efter det officiella programmet öppnades hus och bodar och man kunde titta på vagnarna i vagnslidret, se grytlappsutställningen i mangårdsbyggnaden, köpa någon sak i mjölkammaren eller bara sitta en stund under äppelträden.

Inga Lisa Gustafsson

Ny väsbybo tar emot sitt medborgarskapsbevis

Nätverket för Industrisamhällets arv i Stockholms län på besök i Upplands Väsby.

Sedan år 2000 finns Nätverket för Industrisamhällets arv i Stockholms län.

Nätverkets uppgift är, citat från hemsidan: www.lansmuseum.a.se/industri/industri1a.cfm:

Nätverket verkar för samordning, överblick och intensifiering av arbetet med det industriella kulturarvet. Genom ett ökat samarbete mellan kulturarvsinstitutioner, organisationer, arbetslivsmuseer och näringsliv verksamma i Stockholm stad och län vill nätverket lyfta fram och väcka intresse för frågor som rör industrisamhällets kulturarv. Nätverket ska vidare initiera, stödja och samordna inventeringar, dokumentation och forskning rörande regionens industriella förändring igår och idag samt verka för bevarande av det industriella arvet. Nätverket ska även ta initiativ till lokala och regionala samarbetsprojekt samt vara kontaktorgan med högskolor och universitet för ömsesidig information kring industrisamhällets kulturhistoria.

Nätverket består av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Centrum för näringslivshistoria, KTH - Teknik- och Vetenskapshistoria/Industriminnesforskning, Länsstyrelsen i Stockholms län, Metall, Nordiska museet, Stockholms läns hembygdsförbund, Stockholms läns museum, Stockholms stadsarkiv, Stockholms stadsmuseum,

TAM-arkiv/Tjänstemanna- & Akademikerorganisationernas centrum för dokumenthantering & forskning och Tekniska museet.

Två gånger per år träffas nätverket. Senaste träffen var den 7 juni 2007, då man, på initiativ av Kjell Nilsson på Stockholms läns hembygdsförbund, valt att ses här i Upplands Väsby för att få veta mer om vår industrihistoria. Denna gång var Arbetarrörelsens arkiv, Hembygdsförbundet, Länsmuseum, Länsstyrelsen och Tekniska museet representerade. Klas Lundkvist från Hembygdsförbundet visade utställningen på Hembygdsgården om industrierna i Väsby. Besöket avslutades med en rundvandring på Messingen-området där

Klas redogjorde för det aktuella planarbetet som kommunen håller på med och Hembygdsföreningens syn på området och vad som föreningen anser bör bevaras. Under vandringen diskuterades bl. a. vikten av att dokumentera den nuvarande småföretag verksamheten i området.

Klas Lundkvist

Läs mer om industrihistoria i Stockholms län på:

www.lansmuseum.a.se/industri/industri1a.cfm

Grön glädje

spred Upplands Väsby Trädgårdsförening den 10 juni, då det var växtmarknad vid hembygdsgården. Det fanns plantor och växter för alla smakriktningar, gamla och nya sorter, nyttoväxter och örter. Violkungsljus, nejlikrot, gula nattljus, pelargoner, grönakleja, olika chilipeppar, paprika, salvia, timjan, verbena, citronmeliss och tomater fanns till salu och kommersen var livlig i alla stånd. Bästsäljare var de olika sorterna chilipeppar och tomater, pelargonsticklingar, iris och akvileja.

Inga Lisa Gustafsson

Kurt Frihaqmmar och Siv Rydén säljer växter

Friluftsgudstjänst inomhus

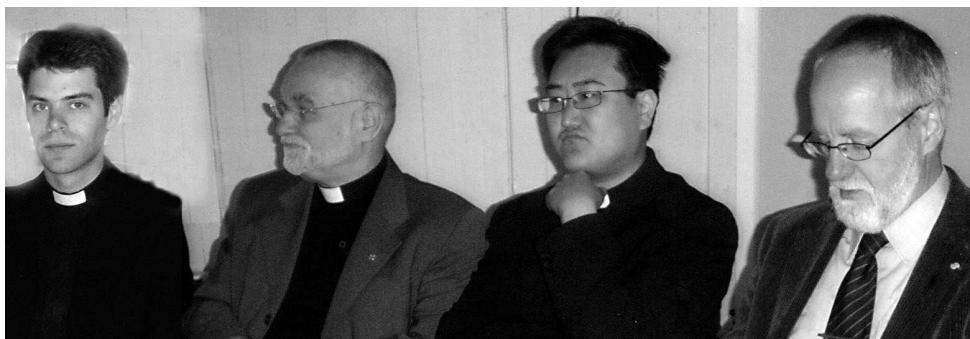
I stället för att vara på gårdsplanen fick man på grund av ett ihärdigt regnande använda ladugården som gudstjänstlokal vid den utannonserade eku-
meniska friluftsgudstjänsten den 17 juni.

Trots det dåliga vädret hade ett sjuttioal personer kommit för att delta. Dagens tema var kallelse till Guds rike och predikan hölls av komminister

Emil Stenhammar. Kyrkoherde Bernt Wohlgetan läste dagens text, förbön hölls av pastor Ulf Gustafsson. Mötesledare var pastor Bengt Säker. Britta Paulsson sjöng vackert solo, ackompanjerad av David Åström. Psalmerna "Den blomstertid nu kommer" och "I denna ljuva sommartid" lät nästan lika bra i ladugården som de skulle ha gjort utomhus, om vädret tillät.

Efter gudstjänsten serverades kyrkkaffe.

Inga Lisa Gustafsson

Präster på rad: Emil Stenhammar, Berndt Wolgetan, Ulf Gustafsson och Bengt Säker

Almqvistaren

Han uppför sig rätt väl, gentilt
och kommilfåtigt,

Men illa är att dock han
skriver fult och kråtigt;

Hans röst är också stygg: han
sjunger illalåtigt.

Carl Jonas Love Almqvist, ur Sesemana

Festligt för Linné

En scen hade byggts upp vid Zamores stuga på hembygdsgården och från den hördes lurblåsarens fanfar, som inledning på Linnéfesten den 12 maj. Att just detta datum valts för festligheterna beror på att Linné enligt den julianska kalendern föddes natten mellan den 12 och 13 maj 1707.

Hembygdsföreningens ordförande Kjerstin Björkman höll välkomsttalet till den talrika publik, som trots gråmulet och kyligt väder hade mött upp för att delta i muntrationerna, äta näselsoppa med tillbehör eller dricka thé och kaffe med tidsenlig kaka.

Kerstin Kéry och Nils-Erik Landell

Carl von Linné gick själv omkring bland publiken med sin läkarväska, fru Sara Lisa höll till i mjölkammaren med sina pigor, som bjöd på sima, en stärkande dryck efter gammalt recept.

Utanför visthusboden kunde man få lära om linberedning och på bodgaveln fanns en ålderdomlig och en modern bikupa att titta på. I skogsbacken bakom hembygdsgården fanns en tipsrunda anordnad och i backen kunde man då och då höra ”hej kollikokk”, för där satt till barnens förtjusning själva Skogsmulle.

I Zamores stuga hade en charmig utställning satts upp av material, som barn från Odenslunda skola åstadkommit på temat Linné: försök med frön, skrivövningar med gåspenna, levande gro-

dyngel och fjärlar, pressade växter och mycket annat.

Konferenciären Christian såg till att begivenheterna avlöste varandra på scenen. Picchus spelmän inledde programmet med 1700-talsmusik, där

Skogsmulle i backen bakom Hembygdsgården

efter sjöng Café-Q-kören visor av Carl Michael Bellman.

Linnékännaren Nils-Erik Landell berättade på sitt eget medryckande sätt något litet om trädgårdsmästaren Linné och något mera om läkaren Linné, inklusive en kuslig historia om förväxling av bolmört och palsternacka, vars blad liknar varandra.

Efter Nils-Erik Landells föreläsning antrade sångensemblen Sine Nomine scenen för att sjunga medeltida sånger, varpå Picchus spelmän återkom med svängig ”modern folkmusik”, till publikens förtjusning.

Scenprogrammet avslutades av trubaduren Len-nart Brynielsson, som sjöng mera Bellman.

Herrskapet Linné med sina pigor

Så startade avmarschen till barockparken, där en lind planterades till Linnés ära. Före planteringen berättade trädexperten Per Ola Fritzon parklind-arnas historia från 1600-talet och framåt och om den speciella lind, som han skänkt till dagens plantering i barockparken. Linden är ympad på en annan lind, besläktad med lindarna vid Hammarby kyrka och c:a 15 år gammal.

Så kom det historiska ögonblicket. Linden sat-tes i marken, jorden trampades till runt om och en

Trädplanteringen klar!

skylt med text sattes ner bredvid trädet. Skyltens text lyder: ”Denna lind planterades den 12 maj 2007 till minne av Carl von Linnés födelsedag den 12 maj 1707.

Linden härstammar från lindarna vid Hammarby kyrka.”

Linnéfesten avslutades med att excellensen Carl de Geers polska framfördes av riksspelman Benny Johansson, en värdig avslutning på en innehållsrik och väl genomförd dag.

Inga Lisa Gustafsson

Runstenarna i bakugnen - ett litet mysterium och ett nyinkommet runstensfragment.

Runstensfragmenten i hembygdsgårdens bakugn har väckt många besökares intresse genom åren, och jag är självklart inget undantag. Under min studietid har jag dessutom läst kurser både i runkunskap och fornsvenska, och därför var

Därför händer det ibland att all information inte följer med föremålen, och ingen som senare är aktiv kommer ihåg de viktiga detaljerna.

Jag skrev ett mejl till Riksantikvarieämbetet

Bakugnen - ett säkert förvaringsställe

jag extra nyfiken på vad som kunde dölja sig i bakugnen.

Mitt arbete på hembygdsgården har bestått i att digitalisera samlingarna rum för rum - att fotografera och lägga in uppgifter om alla föremål i registerprogrammet SOFIEreflex - och att nyregistrera föremål eller uppdatera uppgifter där detta har varit nödvändigt. När turen kom till köket och runstensfragmenten hade jag med 11-åriga sonen till jobbet, och passade på att få hjälp att dra fram allting ur ugnens djup. Detta tyckte han var rena äventyret, och vi la ut alla 14 stenbitarna på golvet och beundrade dem tillsammans. Inga av fragmenten var emellertid märkta eller registrerade, något som hade potential att leda till stor förvirring. Därför bestämde jag mig för att kontakta Riksantikvarieämbetet för att vara säker på att de uppgifter jag la in i datorn skulle vara helt korrekta. Hembygdsföreningarna drivs ju av ideellt arbete, och nya generationer av entusiaster kommer och går. Kunskap försvinner ut av föreningen när människor dör eller flyttar.

och fick svar från Thorgunn Snaedal vid Runverket, den avdelning av Ämbetet som har hand om Sveriges runstenar. Thorgunn skickade mig beredvilligt kopior på all information hon hade om runstensfragmenten. Detta har hjälpt mig att pussla ihop historien om fragmenten i bakugnen, som ännu inte är helt klar:

Juni 1959 hittade Egon Lindholm tre delar av en runsten av grå granit vid Eds kyrka. Fragmenten låg i den gamla, norra bogårdsmuren. De placerades i kyrktornets nordvästra hörn, och infördes i kyrkans inventariebok av dåvarande komminister Sven Odenrick.

Senare under samma sommar hittades ytterligare runstensfragment av några barn från den intilliggande kyrkskolan som sett när Egon Lindholm gjorde sitt fynd. Barnen inspirerades att fortsätta sökandet på egen hand i murens östra del närmare skolan. Innan aktiviteten blev avbruten av kyrkorådet hade de hittat 14 fragment till, och demolerat muren till den grad att den behövde

lagas. Samtliga runstensbitar var av röd såkallad gävlesandsten. Fragmenten togs till Riksantikvarieämbetets konserveringsanstalt, och av de ursprungliga 14 fragmenten fanns det passning på så många att summan efter lagning blev 10 stycken. Fragmenten kom dock inte från samma runsten, utan kan härstamma från sex, kanske flera runstenar. RÅs dåvarande runexpert Sven B. F. Jansson (Runjanne) och Hugo Sabel kom överens om att det var bäst att ta fragmenten till hembygdsgården som hade plats för dem. Det bestämdes att bakugnen var en brandsäker förvaringsplats.

I samband med schaktningsarbeten mellan Eds kyrka och klockargård i november 1966 hittades ytterligare två runstensfragment av röd sandsten som påminde om dem som tidigare hittats av barnen. Även dessa två fragment förvaras åt Riksantikvarieämbetet i hembygdsgårdens bakugn.

Tillsammans med de tidigare 10 fragmenten blir detta 12 fragment - men i hembygdsgårdens ugn hittade vi 14 stycken. De två sista fanns inte med i något av papperna jag fick från Thorgunn

*Thorgunn Snaedal i hembygdsgårdens kök
Foto Kristin Thorrud*

på Runverket, och de var dessutom av en annan bergart - grå granit. Båda var emellertid märkta med svart dymotejp och texten "Eds kyrka", så ursprunget var detsamma.

Thorgunn bestämde sig för att själv komma ned till Väsby och kika på fragmenten, då det händer titt som tätt att hon blir kontaktad av nyfikna som hört om runstenarna i bakugnen. Hon hade aldrig sett fragmenten och ville passa på nu när jag var på plats i hembygdsgården varje dag. Det blev ett trevligt möte där vi också tittade till de två när-

*Det senaste runstensfragmentet som
Riksantikvarieämbetet deponerat i
hembygdsgården. Foto Kristin Thorrud*

maste runstenarna i området och borstade snö från dem, men vi kom inte närmare något svar på var de två granitfragmenten kunde härstamma från. Och hur hade de hamnat i hembygdsgården? Men Thorgunn hade tagit med sig en kopia på ett brev från Sven B. F. Jansson till RÅ, som berättar om de tre fragment av just granit som Egon Lindholm hittade 1959. Dessa skulle finnas i kyrktornet i Eds kyrka, och vi konstaterade att det var sannolikt att de två bitar som finns i hembygdsgården hörde till samma runsten.

Några veckor senare skulle det emellertid bli tillfälle för mig att undersöka detta närmare, då Kjerstin Björkman och hennes man hade bestämt sig för att ta med mig på en visning av Väsby historiska attraktioner. Då Kjerstin berättade att vi även skulle besöka Eds kyrka, bad jag att vi skulle försöka få titta i kyrktornet också. Vi

stämde träff med en kyrkvaktmästare, och gav oss upp i tornet. Det var inte det lättaste, då det inte finns några trappor till den sista våningen. Vi fick klättra i en spinkig brandstege ett antal meter upp i taket, men här gav Kjerstin upp. Eftersom det var jag som hade tjatat mig till det hela, var jag ju tvungen att klättra upp - något jag ångrade när jag såg hur långt det var ned igen. På skakiga ben gick jag omkring i det lilla tornrummet och letade tillsammans med kyrkvaktmästaren, alldeles för skärrad för att kika på den fina utsikten. Men vi hittade inga runstenar - bara damm och drivor med döda flugor.

När vi väl lyckats ta oss ned igen, kom kyrkvaktmästaren plötsligt att tänka på att det fanns en bit av en runsten bakom dörren i vapenhuset! Mycket riktigt var detta ett av de fragment som Egon Lindholm hittade 1959, beskrivet av Sven B F Jansson i sitt brev. Av de två andra fragmenten fanns inte ett spår, och kyrkvaktmästaren visste heller inget.

Den slutliga konklusionen måste då bli att de två mystiska fragment som finns i hembygdsgården troligen är de försvunna fragmenten. Måtten stämmer hyfsat med beskrivningen - det beror ju alltid på var man mäter. Tyvärr har dessa två fragment bara var sin halva runa, och av någon anledning har inte Sven B. F. Jansson beskrivit dem i sitt papper. Men sannolikheten är ändå stor för att det är samma fragment det är tal om, särskilt när vi vet att komminister Odenrick var aktiv i hembygdsföreningen, och kan ha tagit dem hit där det finns lämpligare förvaring för dem än i kyrkan.

Men historien om runstenarna från Eds kyrka slutar inte här. Några veckor senare mejlade Thorgunn mig igen och berättade att hon skulle åka till Eds kyrka för att lämna tillbaka ett annat runstensfragment som hade förvarats av Riksantikvarieämbetet i några år. Detta fragment hittades i oktober 1999 vid Eds kyrka av Magnus Källström vid Stockholms Stadsmuseum och togs till RÄ. Fragmentet hade påträffats av honom liggande på södra bogårdsmuren ca 45 m öster om den byggnad som ligger i murens sydvästra hörn. Nu skulle det återbördas till kyrkan igen. Men efter att Thorgunn hade varit i kyrkan tyckte hon att det inte fanns någon lämplig plats för det lilla fragmentet där, därför bestämde hon att det skulle få komma hit till hembygdsgården istället!

Så idag finns det 15 runstensfragment i bakugnen på Runby Nedra. Det nya fragmentet är av röd sandsten, och ristat med en svagt böjd linje. Liksom övriga runstensfragment från Eds kyrka är det från 1000-1100-talet.

Och de två mystiska granitfragmenten då? En genomgång av Eds kyrkas inventariebok visade tyvärr att de inte var införda, men andra källor återstår att undersöka. Dessa skulle kunna bekräfta om man har tagit fragmenten från kyrkan för att placera dem i hembygdsgården. Tills dess ligger de i säkert förvar i bakugnen, numera registrerade, märkta och avfotograferade efter alla konstens regler.

Av Kristin Thorrud,

Accesanställd vid Stockholms läns Hembygdsförbund.

Långt till hembygdsgården?

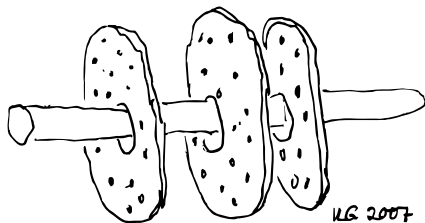
Ta buss 532, 535 eller 562 till Hagvägen!

Hur och vad man åt förr

Texter från Norra Vättersbygdens hembygdsförening (forts. från föregående nummer).

Bröd

Matbrödet bakades av den säd, som odlades på platsen. Där man var van vid bröd av korn eller havre, betraktades rågröd som en läckerhet. Vete var en lyxvara. Brödet bakades av osiktat mjöl. Skörden av brödsäd var ofta otillräcklig, och då blandades sädesmjölet med ärtmjöl. Man bakade i en bakugn inbyggd i skorstensmuren. Den var helt av sten. Bakugnen eldades med ved. När den blivit tillräckligt het, rakades glöd och aska ut. De bröd som skulle gräddas, lades därefter på ugnsbotten. Efter gräddningen hängdes hållkakorna upp på brödspett uppe i stugans tak för att torka. Hållkakorna kom senare att bakas av rågmjöl. De var förrådsbröd, genom torkningen konserverat så att det utan att ta skada kunde förvaras i månader

och år. Brödet var oftast ransonerat vid måltiderna. Det skars och portionerades ut av husmodern eller husfadern. Smör till brödet fick man bara vid högtidliga tillfällen. Man bet inte av brödet utan skar ett litet stycke, tog det på knivspetsen och doppade det i mjölk eller flott i stekpannan, innan man stoppade det i munnen. Av möjligt bröd blev man stark, sade de vuxna till barnen. Av bränt bröd skulle flickorna få vacker hy, sade man också.

Mjölk, smör och ost

Förr fanns inte mjölk på alla ställen under vintern. Då stod korna i sin. Ibland var de så utmärglade och kraftlösa att de inte kunde hålla sig uppe själva. Korna gav förr ganska lite mjölk. Färsk, oskummad mjölk användes i liten utsträckning. Det är mycket sent som vi lärt oss att dricka mjölk till maten. Mjölken var för värdefull för

att användas som dryck i bondesamhället. Av mjölken framställdes smör och ost, i första hand till försäljning till de större städerna, för att få in lite pengar. Smöret saltades mycket hårt för att det inte skulle härskna. Smör eller ost fanns ibland framsatt som "skådebröd" på bordet, men det fick inte ätas om annat sovel fanns och fick endast ätas om husmodern gjort en skåra eller skurit av smöret eller osten.

Kött

Kött fick allmogen genom slakt av den egna boskapen, men även genom jakt och fångst. I regel var det ont om kött. Köttet och fläsket äts sällan färskt, enda gången var vid höstens slakt eller efter en lyckad jakt. Därtill kom dock julgrisen, som gav färsk skinka, korv och sylta till julbordet. "Färskt kött" kallades sådant som slaktades föregående höst. Köttet konserverades genom torkning, en urgammal metod, ute i fria luften eller i en bastu, där det också kunde rökas. En yngre metod är nedsaltningen. Längre tillbaka var det ont om det dyrbara saltet. Även kött som skulle torkas eller rökas, kunde, under en kort tid, få ligga i saltlake.

Fisk

Fisken äts vanligen kokt, antingen färsk eller konserverad. Torkad gädda förekom allmänt. Man torkade även gös, braxen, lake och sik. Syrning eller gravning är liksom torkning en uråldrig förvaringsmetod. Fisken röktes också med tall- och grankottar, ruten ek eller förmultnade tallstubbar och med allt som ej gav låga, i 4 till 5 timmar. Sill och strömming saltades in. Salt sill äts året om i större delen av landet, medan salt strömming äts i östsverige. Sill och potatis var en daglig rätt i många hem. Både sill och strömming kokades tillsammans med potatisen. Sillen kunde också stekas eller halstras på glöd och äts då med lingon.

Lingon

Lingon har varit en nödvändighetsvara i fattiga hem, där de har ätits till potatis, bröd, gröt, pannkaka, glödstekt sill eller tillsammans med mjölk. Lingonen kokades utan socker och förvarades i tunnor i vishusboden, där de vintertid frös till

is och måste huggas loss i stycken. Lingonen har varit den dominerande bärsorten i svensk mattradition.

Grönsaker

I större omfattning odlades ärtor, bönor, rovor och kålrötter. Ärtor fanns under yngre stenåldern i Norden. De användes ännu under 1800-talet till brödbak. Bönor har också odlats sedan forntiden. Rovor odlades under järnåldern. Rovor och de

senare tillkomna kålrötterna var ganska vanlig mat. Man åt bröd med en kålrotsskiva till sovel. Kål, grönkål och vitkål har förekommit allmänt i landets södra och mellersta delar. Kålgårdar fanns under medeltiden, och senare har man nog haft ett litet källand vid de flesta stugor. Morötter, palsternackor och rödbetor har funnits i vissa trakter, men i andra inte alls.

Fort. i nästa nummer.

Utdrag ur lagstiftningen rörande byggda miljöer

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

Kulturminneslagen

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

Plan- och bygglagen 3 kap.

Hembygdsföreningens remissvar på planprogrammet för Stationsområdet.

Under våren presenterade kommunen det nya planprogrammet för stationsområdet. Hembygdsföreningen lämnade in ett omfattande remissvar. Vi sammanfattade vårt svar i följande punkter: Programmet innehåller många förslag som vi tycker är bra:

- * skapa ett attraktivt stationsområde
- * binda ihop stationens västra och östra sidor
- * ny bussterminal och ny infartsparkering
- * södra gångtunneln görs genomgående med uppgång även på västra sidan
- * norra gångtunneln förbättras
- * friläggande av Väsbyån

Vi är dock kritiska till viktiga delar i planprogrammet. Hembygdsföreningen anser att planen måste slå fast följande:

lämningar och har stor betydelse som närreklamationsområde. Att binda ihop områdena öster och väster om stationen med ett bebyggelsestråk från stationen upp längs Bills backe säger vi bestämt nej till. "Ihop-bindningen" måste i stället ske med andra medel: markbehandling, planteringar och bra belysning som gör att det blir ett tryggt gångstråk. Infartsparkeringen och eventuella lokaler på stationens västra sida bör hållas väl samlade längs Ladbrovägen och ges en låg skala så att de inte blir dominerande i dalgången. Den röda villan vid Bills backe har så stora kvaliteter att den måste bevaras och ges skyddsbestämmer i plan. Troligen utgör de två gravfälten Ed 47 (norr om Hembygdsgården) och Ed 48 (Zamores kulle) och hela området där emellan ett sam-

- * att viktiga byggnader bevaras i Messingenområdet
- * att Väsbyåns landskapsrum lämnas öppet
- * att den östra och västra sidan av stationsområdet binds ihop med landskapsplanering inte med bostadsbebyggelse
- * att infartsparkeringen och verksamhetslokaler på västra sidan hållas väl samlade närmast järnvägen

Området väster om järnvägen

Det historiska landskapsrum som dalgången för Väsbyån utgör bör lämnas så örört och öppet som möjligt. Dalgången har stora kvaliteter med forn-

manhängande gravfält. Därför bör området med de provisoriska bostäderna inte bebyggas på nytt utan bli en del av grönstråket väster om järnvägen. Det visuella sambandet mellan Hembygdsgården och Zamores kulle behöver förstärkas.

Området öster om järnvägen/Messingenområdet

Om kvarteret Messingen säger planprogrammet:

Det nuvarande kvarteret Messingen visar hur industrin växte fram och hur successiva utbyggnader fått möta de tidigare verksamheternas behov även om innehållet idag är ett helt annat än de historiska användningsområdena. Miljön har historiskt intresse men beskrivs inte som omistlig i de kulturhistoriska inventeringar som gjorts i kommunen. Någon viss byggnad har inte heller utpekats som omistlig.

samt:

Byggnaderna är inom stora delar av kvarteret hårt nedgångna och har heller inte i tidigare planläggning bedömts ha något större bevarandevärde.

Här talar planprogrammet och översiktsplanen faktiskt mot bättre vetande:

I Upplands Väsby - Kulturhistoriska miljöer (1988) är hela området med Väsby verkstäder/Metallverken och Optimus framlyft som en helhetsmiljö, visserligen under den delvis oegentliga rubriken "Väsby Villastad". Industriområdet lyfts dock inte fram som en närmiljö. Programmet gör inte heller någon värdering av enskilda byggnader.

En fördjupad inventering och kulturhistorisk värdering av områdets byggnader gjordes 1989 av dåvarande kommunantikvarien Ann-Charlotte Backlund: *Messingen - kulturhistorisk inventering av ett industriområde i Upplands Väsby*. I denna sägs, under kulturhistorisk värdering:

Stockholms läns museum uppger också att Messingen är ett av de få industriområden i länet som bevarar sin karaktär av tidig industri med lokalisering i anslutning till järnvägen. Dessutom kan man här tydligt i bebyggelsen följa "årsringarna" vid tillverkningens expansion och förändring. Det är av stort kulturhistorisk värde att man även fortsättningsvis kan uppleva karaktären av tillverkningsindustri i området.

Den succesiva framväxten av olika byggnader som dikterats av industrins behov är ett drag som är väsentligt att slå vakt om.

I inventeringen angavs följande byggnader vara av större kulturhistoriskt värde:

- Väsby Verstäders byggnader (de röda trähusen)
- Kontorshuset (f d Pihls trädgårdsmästeri)
- Gamla ytbehandlingsavdelningen (tegelbyggnaderna vid den mindre skorstenen)
- Metallverkens kontors- och tillverknings byggnad (tegelbyggnaden mot Centralvägen och de två industrihallarna närmast Optimusvägen)

Enligt vår mening behöver listan kompletteras med

- Smedjan från 1903/1912
- Den stora skorstenen från 1948

Hembygdsföreningen anser att de byggnader som i inventeringen anges vara av större kulturhistoriskt värde ska bevaras och återanvändas.

Då Hembygdsföreningen tycker att planprogrammet visar på ett föråldrat synsätt då det gäller industrimiljöns värde redogjorde vi för det förändrade synsätt som under det senaste 10-15 åren vuxit fram då det gäller industrihistoria och industrimiljöer.

Med hjälp av den modell som Riksantikvarieämbetet arbetat fram för värdering av kulturhistorisk bebyggelse pekade vi på det stora värderna i Messingen-området:

- * **Byggnadshistoriskt värde** - kontinuiteten och förändringarna är tydligt avläsbara.
- * **Byggnadsteknikhistoriskt/Arkitekturhistoriskt värde** - de olika delarna avspeglar tydligt sin respektive tillkomsttid
- * **Samhällshistoriskt/Socialhistoriskt värde** - Messingen-området har ett högt samhällshistoriskt/socialhistoriskt värde där sambandet mellan industriell utveckling och samhällets utveckling i stort är mycket tydlig. Inte minst vad gäller kopplingen till bostadsbyggnandet. Området är också ett tydligt exempel på ut-

vecklingsmönstret med järnvägen som lokaliseringfaktor runt sekelskiftet 1900.

* **Teknik- och industrihistoriskt värde** -

Messingen har ett högt industrihistoriskt värde både lokalt, regionalt och i ett större perspektiv som exempel på förändringar i svenskt näringsliv, speciellt verkstads- och metallvaruindustrin: Ursprunget i Skultuna, kopplingen som underleverantör till Optimus redan från etableringen, Finspongs övertagande, krisen på 1920-talet, successiv tillväxt från sent 1920-tal till mitten av 1960-talet. Svenska Metallverken 1942-43 och senare ägarförändringar. Produktionens förändring som följer samhället/marknadens behov. Från metall till plast.

* **Arkitektoniskt värde** -

området har karaktäristiska och tidstypiska detaljer, t ex ljusschakt/lanterniner, ventilationshuvor (från olika epoker), fönster, mönstermurningar

* **Miljöskapande värde** -

sambandet med järnvägen/stationsområdet och Optimusområdet.

* **Identitetsvärde** -

här föddes det moderna Väsby.

* **Kontinuitetsvärde** -

området visar tydligt den kontinuerliga förändringen i industriområdet.

* **Symbolvärde** -

”Skyltläget” mot stationen - röda träbyggnaderna, Väsby Företagscenter, skorstenar

* **Pedagogiskt värde, tydlighet** -

här går det tydligt att se kontinuitet och förändring samt relationen till samhällets utveckling i stort

Vid en sammanvägd analys av ovanstående kriterier framgår tydligt att kvarteret Messingen har stora kulturhistoriska värden. Att säga att byggnaderna i kvarteret Messingen inte har något kulturhistoriskt värde eller är av något större bevarandevärde är för oss helt obegripligt.

Vi avslutade vårt remissvar med följande vision för Stationsområdet och Messingen:

På järnvägens västra sida är stationen ihopknuten med bebyggelsen i Runby genom en omsorgsfull landskapsplanering. Väsbyåns dalgång med Runby hage, fornlämningsmiljöerna och Hembygdsgården utgör en grön oas för både de boende/arbetande i området och de som passerar stationen eller byter mellan olika kommunikationsmedel.

På östra sidan med en modern bussterminal och Väsbyåns öppna vatten ligger, som en kontrast mot västra sidans öppna gröna rum, det täta Messingenområdet med sin blandning av bostäder, verksamheter/arbetsplatser, butiker och andra publika lokaler. En väl avvägd blandning av bebyggelse gör att området är befolkat vid olika tidpunkter på dygnet. Den nya moderna bebyggelsen är uppblandad med äldre byggnader från industriepoken vilket gör området spännande, upplevelserikt och attraktivt. De industrihistoriska byggnaderna bidrar till att, som det står i planprogrammets vision, ”Väsbyborna känner stolthet över stationsområdet” och bidrar i högsta grad till en positiv bild av kommunen i omvärlden!

Remissvaret finns i sin helhet på föreningens hemsida:

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

klicka vidare: Kulturmiljö - Planremisser - Detaljplaner 2007.

Klas Lundkvist, 070 - 673 63 47

Gustav H Nilsson	Signhildsro	Fresta	Uppl Väsby	
K H Philipsson	Fredrikshäll	Fresta	Uppl Väsby	
A G Sederström	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
John E Smedberg	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
D A Stridlund	Norrsättra	Fresta	Tureberg	
John Adolf Sundén	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
J D Thorsell	Solgården	Fresta	Uppl Väsby	
V G Wallin	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
Gösta F Vinnansson	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
Lars Johan Öberg	Grimsta	Fresta	Bollstanäs	
Göte Pahlén		Fresta	Uppl Väsby	Solhems trädg.
V Brusell		Hammarby	Uppl Väsby	
Ruben N Eriksson	L Smedby	Hammarby	Rotebro	
F G Gustavsson	Lyckås, Glädj	Hammarby	Uppl Väsby	
J Hedin	Glädjen	Hammarby	Uppl Väsby	
N H Nilsson	Rosenlund	Hammarby	Uppl Väsby	
Per Palm	Smedby	Hammarby	Rotebro	Smedby gård
Harry/Hans Pihl	Annedal	Hammarby	Uppl Väsby	Bröd. Pihl

Denna förteckning påbörjades i septembernumret av Hembygden 2004 och fortsättning utlovades i nästa nummer. Så blev det förstås inte, men nu kom vi äntligen till skott. Förteckningen togs fram av Sture Wärlinder inför en utbildningsserie i byggnadsvård, hantverk och dokumentation 2001.

Red.

Efterlysning: Vem är B.J. i Upplands Väsby?

Jag håller på med en sockeninventering i Lagga strax utanför Uppsala, som ska resultera i en bok, förhoppningsvis klar nästa höst. Häromdagen fick jag höra följande historia:

Någon gång på 1980-talet kom en man i 30-40 årsåldern cyklande vid Kasby gård i Lagga och han frågade där en villaägare om det fanns ett torp i närheten, för där hade hans anfäder en gång bott, trodde han. Jo, det fanns det visst det, och han blev visad var det låg. Tyvärr tänkte man inte på att ta mannens namn, men att han var från Upplands Väsby blev klargjort i alla fall. Några år senare, när kasbybon var ute och rastade sin hund i närheten av torpet, fick han se en skylt uppsatt intill stugan – en rund träbit med följande text inristad:

”Anno 1726 låg på denna plats Lund, torpet där min anfäder i 7:e led Johan Andersson bodde med fam. B.J. U-V 1989.” U-V står troligen för Upplands Väsby.

Mannen måste ha varit framme vid torpet och satt upp sin skylt någon gång 1989, men den här gången tog han inte kontakt med någon av de boende. Synd, tycker vi, som nu närmare vill veta hans anfäders historia och kunna ha med i den boken.

Vem är alltså B.J. i Upplands Väsby? Kan ni hjälpa oss hitta B.J. ? Eftersom han kom på cykel så bör han ha varit i sin krafts dagar på 1980-talet. Om han lever så kanske han är i 60-80 årsåldern idag. Han verkade vara intresserad av släktforskning, så kanske han var medlem i er hembygdsförening.

Med vänlig hälsning

Britta Zamore

Smedstugugatan 14, 602 13 Norrköping, britta.zamore@comhem.se

21 augusti 1936

I min barndom var den 21 augusti ett datum som stod högt på minneslistan varje år. Detta datum hade nämligen två innebörder, en negativ och en positiv.

Den negativa var att den 21 augusti i regel var sista dagen på sommarlovet inför skolstarten, som inträffade den 22 augusti.

Den positiva var att min farmor, som hette Josefina, hade namnsdag den 21 augusti, vilket innebär att det kom tanter till gården från när och fjärran för att uppvakta henne.

Där kom svägerskan Maria, stor och bred på sin cykel. Hon var iförd en diskret småblommig klänning och bar en stråhatt på huvudet. Den var av den där fernissade typen med ett slags blomsterdekoration på topp. Hon medförde en stor, vacker blomsterbukett från den egna trädgården vid Kapellvägen i Väsby samhälle. Buketten låg i en korg, som stod fastspänd på pakethållaren framtill på cykeln.

Äldsta dottern, min faster Karin, kom farande från Fresta prästgård. Hon satt på kuskbocken i en fjädervagn förspänd med Frej, en brun vallack. Han var hennes favorithäst, när hon skulle ut och fara med eget ekipage på bygden.

Farmorers ungdomsväninna Jenny Östervall kom även hon i hästanspänt ekipage från sin gård Ekeby i grannsocknen Vallentuna. Båda de här nämnda damerna körde häst som om de inte gjort något annat. Där fanns ingen tvekan i deras beteende som kuskar, utan de var verkligen rejäla "hästkvinnor."

Det var verkligen en stabil samling damer, som den här dagen tog sig till gården med häst och

vagn, velociped eller "apostlahästarna." Det var en tradition att man mötte upp för att fira "Fina" i Dyvinge på Josefinadagen.

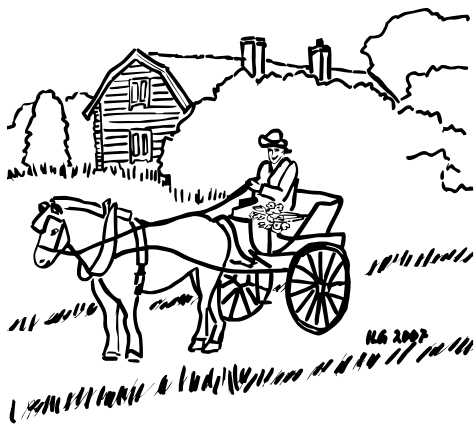
Det kunde vara ett tiotal tanter, som satt vid småbord utmed väggarna i salen och pratade i mun på varandra, medan de drack kaffe och åt av de många sorters kakor och tårtor, som stod framdukade på det stora ekbordet mitt i salen. Dessutom lät man sig väl smaka av farmors hembryggda arrakpunsch.

Det doftade ljuvligt i salen, som prunkade i alla upptänkliga färger av alla blomsterbuketter, som de tillresta gästerna hade medfört och förärat namnsdagsbarnet. Blommorna stod nu utplacerade i vaser på olika håll i salen: rosor, dahlior, astrar, zinnior, lövkojor, lejongap och luktärtor, alla utgjorde de doft- och färgrika komponenter ur den vackra sensommarfloran.

Även om jag visste att mamma och jag skulle fara med eftermiddagsbussen till Rotebro station för vidare befordran med tåget till Stockholm, så var den här namnsdagsfesten för mig, 10-åringen, även ett slags tack- och farvälfest för den gångna sommaren och sommarlovet.

När jag så på eftermiddagen tillsammans med mor gick den kilometerlånga vägen genom Kohagen, förbi Lilla och Stora Odlingen och Landsvägsvreten, så var denna vandring ett slags "Via Dolorosa" för den lille gossen. Det satt som en klump i halsen fast man ville ju inte visa för någon att det kändes både jobbigt och vemodigt att fara tillbaka hem till staden och skolgången.

Här gick man nu med ett helt nytt skolår framför sig. Det föreföll vara en oändlig tidsrymd fram till nästa sommar med skollovet alla fröjder. Dessutom skulle ju farfar och farmor sluta med

lantbruket inför sin pensionering. Skulle jag nåsin få återkomma hit ut till gården, dess människor och djur någon mer gång?

Det lyste gult och doftade starkt av gulmåra utmed vägrenarna, där vi gick vägen fram. Stora blåklackor stod och nickade i vinden, som om de ringde ut den gångna sommaren. Från Ångarna vid ån hördes självbindarens rasslande och ropen när kusken manade på de tre hästarna, som var spända för ”bindar’n.”

När vi gått igenom och stängt den sista grinden vid Landsvägsvreten, kändes det som om vi stängt porten till Paradiset. Tjugo meter till så stod vi där vid den dammiga Vallentunavägen och såg på håll, hur man jobbade med skörden på granngården Nibbles åkrar.

Så kom ”Buss-Johan” tuffande från Granahället i sin gamla buss. Vi steg ombord, mamma betalade resan och växlade några ord med Johan om sommaren, som gick mot sitt slut för denna gång och så bar det iväg. Först förbi Nibble tall och torpet Lura fram till Odenslunda. Så svängde det av åt vänster förbi Fresta kyrka och den gamla fattigstugan. Vidare till vägskälet vid Harby skola och Prästtorpet och så vägen förbi Fresta prästgård, där mina kusiner Knut, Harry och Sven bodde. Jag kikade ut genom det dammiga bussfönstret för att om möjligt få se en skymt av prästgårdspojkarna,

men förgäves. ”Buss-Johan”, han bara ångade vidare förbi Bollstanäs skola, genom Bollstanäs idylliska villasamhälle utmed sjön Norrvikens strand, ett kort stopp vid Askeroths affär och så for vi vidare.

Det stod inte på förrän vi steg ur bussen på planen utanför den tegeltrave, som utgjorde Rotebro stationshus och sade tack och adjö till ”Buss-Johan.”

Inte förrän vi kommit ombord på tåget började den där sorgsenhetsklumpen i halsen att försvinna hos den lille grabben. Väl inne på Stockholms Centralstation och ombord i buss nummer 57 mot Fredhäll och Kristineberg på yttre Kungsholmen hade jag plötsligt fått annat att se och tänka på än hagar, ängar, kossor och hästar.

Tänk att det fanns så mycket folk som gick och cyklade, bilar, bussar, hästkärror och dragkärror här i staden. Det hade jag helt glömt bort under vistelsen i sommarparadiset.

När vi slutligen steg in genom dörren till hemmet i staden, så var jag nästan akklimatiserad i stadsmiljön igen. Samtalet med pappa vid matbordet gjorde att alla smärtsamma symtom försvann. Det kändes ju faktiskt nästan bra att dagen därpå få gå till skolan och möta skolkamraterna igen.

Lars E Jansson

Ledungen

- tidskrift för kultur och miljö i Stockholms län -
bevakar vad som händer på kultur- och hembygdsfronten i vårt län. För 100 kronor får du fyra nummer per år som ger dig information om vad som händer bland våra hembygdsföreningar, hur de arbetar och vad som är deras egenskaper. Plusgiro 58 83 56 - 6, Stockholms läns hembygdsförbund.

Linnéjubileet pågår, även om det nu på hösten kommit in i ett lugnare tempo. Som en del av firandet kan vi ta till oss

Carl Linneus hälsoregler

Carl von Linné (1707-1778) blev världsberömd genom att uppfinna blommornas sexualsystem och systematisera växterna med korta latinska namn. De flesta mediciner kom från växtriket och botanik var därför ett viktigt ämne i läkarutbildningen. År 1741 utnämndes Linné till professor i medicin och reformerade svensk läkarutbildning.

Linnés studier var brokiga: Han började som lärjunge till den store Kilian Stobæus i Lund och fortsatte sedermera i Uppsala och Stockholm. När Linné var 23 år gammal kom den första skriften om blommornas fortplantning – ”blomstrens biläger” - ut. Sedan följde den berömda Lapplandsresan och efter det att materialet bearbetats i Uppsala, var tiden mogen för att resa utomlands för att skaffa medicine doktorsgraden – någon sådan kunde intet svenskt universitet då utdela.

Linnés doktorsarbete handlade om malaria. Det blev färdigt på rekordtid. Inom tre veckor var boken skriven och tryckt och disputationen vid universitetet i Leyden avklarad. Genom förmedling av en av sina lärare, Herman Boerhaave, den kanske mest framstående läkaren i Europa, kom Linné till den botaniska trädgården nära Haarlem i Holland, där han fick uppdraget att katalogisera växterna. Det var där som *Systema Naturae* föddes, uppordnandet av naturens värld i en katalog, som så småningom omfattade tre band och drygt 2000 sidor.

När nu Linné kom hem till Sverige efter fyra år utomlands, gifte han sig och det gällde att försörja en familj. Bästa sättet var att slå sig ner som praktiserande läkare i huvudstaden. Där blev han ansedd och populär; t.o.m. drottningen anlätade honom för att kurerat sin hosta. Under Stockholmstiden var Linné bl.a. med om att instifta Vetenskapsakademien, vars första preses han var.

1741 blev Linné utnämnd till professor i praktisk medicin i Uppsala. Hans föreläsningar lockade lärjungar från när och fjärran och studenterna trängdes kring hans kateder. Så småningom bytte han medicinprofessuren mot lärostolen i botanik, men fortsatte att föreläsa över *materia medica*.

Fragment från Linnés föreläsningar om hälsans bevarande och sjukdomars botande finns utgivna under titeln ”*Diaeta Naturalis*.” Linnés språk är ett lysande sammelsurium av svenska och latin; enligt den senaste utgivaren är det inte nog med detta, för talrika provinsialismer präglar 1700-talssvenskan, och latinet ”är ofta synnerligen vårdslöst.”

En ”regula” inleder varje kapitel i ”*Diaeta*” och därefter följer en serie utläggningar i korta sentenser, avsedda som tolkning och stöd. Även om man kan småle åt mycket, rymmer reglerna en hel del sanningar. Meningar som ”Brännvin är ett förgift för dig”, ”Naturliga utsöndringar må ej fördröjas”, ”Sömnen skall vara tillräcklig” återfinns även bland dagens hälsoråd.

Linné anser vidare att ”måttligt kärleksumgänge är nödvändigt”, men undrar ”Hvarför kössas meniskor?” Han skriver också att ”en make bör vara frisk, ung, gladlynt och vacker”, men inget om hur en make bör te sig.

Till superiet hade Linné ett gott öga, ej märkligt med tanke på tidens enorma konsumtion. Han konstaterar att allt fylleri skadar. Även ölet fördöms – i gott sällskap med te, kaffe och vin, så mycket mer ”om de drickes heta.”

Som läkare var Linné i många avseenden före sin tid. Han varnar bestämt för åderlätning, laxerande och dylikt – en hädisk tanke i dåtidens

medicinska praxis. Han var inne på tanken att smittsamma sjukdomar orsakas av mikrober, som förökar sig inne i patientens kropp och att jäsning kunde åstadkommas av levande varelser. Linné var en stor förkämpe för bröstuppfödning av spädbarn och snuddade vid hur barnsängsfeber uppkom, men utvecklade inte tanken. Många av hans hälsoregler präglas av sunt förnuft och kan följas även idag.

Inga Lisa Gustafsson

Källa: Kapare, kokkar och kirurger, om läkekonst förr och nu och andra kåserier av Knut Haeger.

Vigsel i Hembygdsgården

Vigsel har ägt rum vid Hembygdsgården den 9 juni 2007 mellan Stefan Kokki och Maria Krok. Vigselförrättare var Birgit Mohlin.

Äldre ord och uttryck som använts i våra trakter

Från barndomen på 1930-talet minns jag fortfarande vissa av de ord och uttryck, som förekom i det dagliga livet hos folket här i bygden.

Inom de tre socknarna Hammarby, Fresta och Ed var på den tiden en stor del av befolkningen

sysselsatt inom jordbruksnäringen. Den dialekt som talades hade en betydligt starkare lantligt uppländsk prägel än vad fallet är idag, då influensen från storstaden Stockholm och dess språkbruk är påtaglig.

Människorna i våra bygder hade ännu ej blivit utsatta för påverkan av media. Radion hade vid den här tiden fortfarande sin begränsning, både vad gällde utbud och sändningstider. TV:n hade ännu några decennier kvar innan den skulle komma att göra sitt intåg i hemmen. Den berördes väl någon enstaka gång i pressen och föreföll för gemene man som något oerhört science fiction-betonat, som verkade ligga mycket långt bort i framtiden.

Ljudfilmen kom på 30-talet. De svenska folk-lustspelens tid var nu inne med skådespelare som Fridolf Rhudin, Sigurd Wallén, Edvard Persson m.fl. i rollistorna. Det språk som talades i filmerna var ofta av "teatralisk" art, d.v.s. det språkbruk som förekom vid utbildningen av skådespelare och på teaterscenerna i storstaden.

I folklustspelen kunde det förekomma vissa konstruerade dialekter, t.ex. hos Fridolf Rhudins krumelurer, Sigurd Walléns skärgårdsgubbar och Edvard Perssons breda skånska profiler. Inga av dessa utbud var dock av den karaktären att de påverkade talet hos folket ute i bygderna, utan de utgjorde enbart lustiga dialektala avbrott i den grå arbetsvardagen.

Här återges nu ett antal ord och uttryck, som förekom här i trakten på 1930-talet:

"Aln" = gammalt längdmått, c:a 60 cm. Användes ofta om mattväv.

"Anlessare" = annorlunda. Ex. "Den här bilen är ingé anlessare än den förra."

"Bitti" = tidig, tidigt

"Bo'n" = handelsboden, Ex. "Nu går jag te bo'n."

Bondens dåtida höga status i samhället bevisas av ett antal ord/begrepp, där bond- ingår som en positiv förled, t.ex.:

"Bondförnuft" = sunt förnuft med eftertanke.

"Bondförstånd" = klart förstånd, utan större åthävor.

"Bondtur" = tur och framgång i livet trots dålig grundförutsättning.

"Bondbrådska" = att vara ute i överdrivet god tid.

"Bondgrann" = prålig

"Bondpengar" = pengar på kistbotten, förvärvade delvis genom arv och delvis genom hårt arbete.

"Bondeförbundare" = skämtsam benämning på högskaftade arbetskängor av läder, som ofta användes av folket inom jordbruket. Många var medlemmar i dåvarande Bondeförbundet.

Hos vissa delar av befolkningen, som var sysselsatt utanför lantbruket, kunde förleden bond- ingå i begrepp av negativ, nedsättande art, t.ex.:

"Bondjäväl", "Bondlurk", "Bondtjuv", "bondtjyv", "Bondtölp"

"Dagsedel" = örfil

Orden dann, danna hade flera betydelser:

"Vara dann i någon eller något" = tycka om någon eller något (positivt).

"Tänk, så dannt det är mellan dom",

"Dom e' så danna i varann" = beskrivning av kärleksfull eller vänskaplig relation personer (positivt).

"Usch, så dannt höstväder det är" = beskrivning av rådande väderlek (negativt).

"Kryp inte på knäna, du blir så lerig och dann på byxorna" = förmaning (negativt).

"Dragnagel" = brännvinsup

"Endes" = utmed. Ex. "Det lyste rött av smultron i backarna endes vägen",

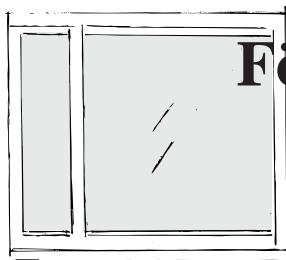
"Jag gick endes vägen och då mötte jag Per."

"Famn" = längdmått; 1 famn = 3 alnar = 6 fot = 1,7814 m

- ”Famn”= mått på mängd ved; 1 famn var vedmängden i en 3 alnar hög och 4 alnar lång trav. Volymen ved berodde på vedens längd och rörde sig om 3 till 4 kubikmeter.
Ex. ”Johan hugger famnved på grannens skog.”
- ”Fem frön bara”= bara lite
- ”Fyll-dille”= delirium, fyllgalenskap
- ”Golik”= kry, bra till hälsan. Ex. ”Johan e’ nog inte så golik längre, han har låga’ inne mest hela vintern”
- ”Golik”= bra, duktig. Ex. ”Kalle e’ väl så golik som Anders när de’ gäller å hugga ved”
- ”Gröpe”= sammalen spannmål till djurfoder
- ”Gå fram”= konfirmeras, första nattvardsgången
- ”Gå hän”= gå härifrån! Uppmaning från t.ex. en person till en annan att flytta på sig
- ”Hank”= vidjor som sammanbinder gårdsgårdsstörar. (jfr ”hank och stör”)
- ”Have, havve”= haft. Ex. ”Man skulle ha have (havve) lite’ tur å vunne’ på lotteri”
- ”Horsgöken”= enkelbeckasin
- ”Hurvel”= örfil
- ”Håle”= Hin ~~åle~~, jåvulen. Användes som verbal förstärkning av negativ eller positiv känsla av något. Ex. ”Fy håle va’ kallt de’ är idag” (negativt), ”Fy håle va’ duktig han e’ att sparka boll!” (positivt).

Lars E Jansson

(forts. i nästa nummer)

Fönster mot Väsby

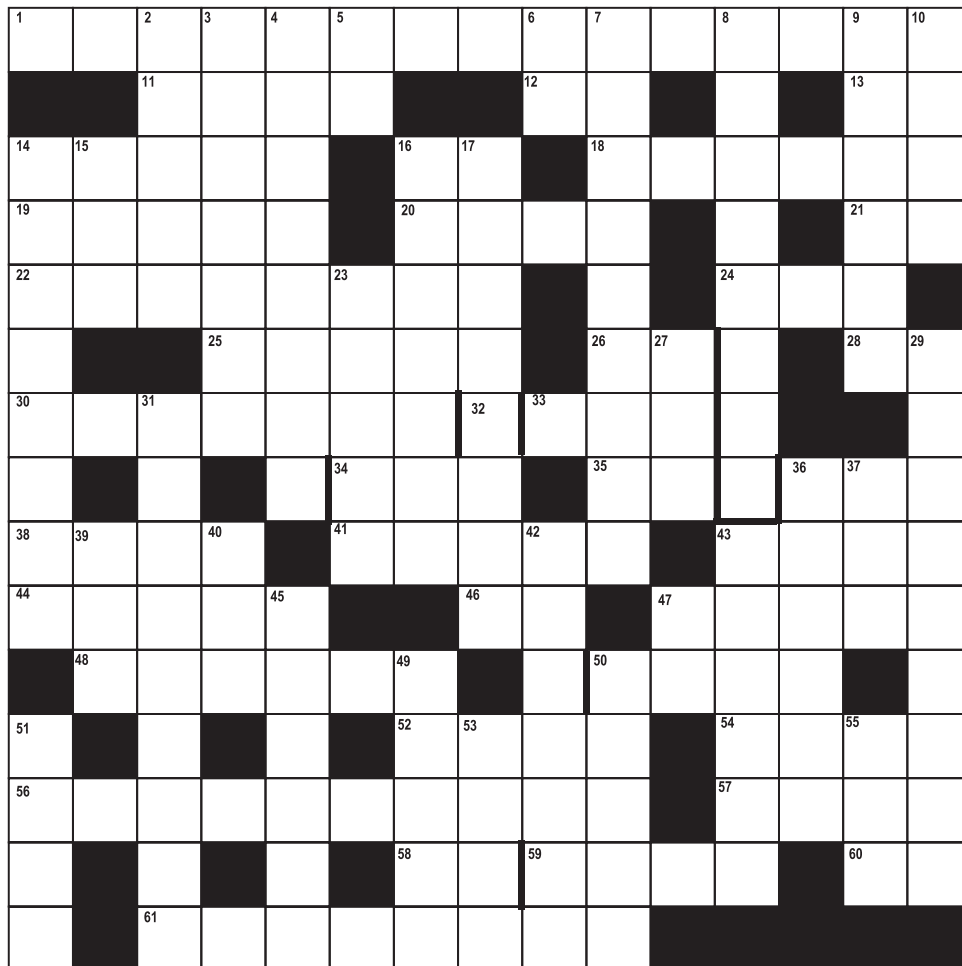
DEN OMSTRIDDA SKULPTUREN AFRODITE

har, efter att ha varit uppsatt på olika ställen i kommunen, kanske nu fått sin slutliga placering.

Om man vet var Afrodite står nu, så skicka in svaret tillsammans med namn och adress till ”Afrodite”, Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby, senast den 15 oktober. De tre först öppnade rätta svaren får pris.

Korsord 2007-2

Konstruktör: Lennart Hedlund

Lösningen insändes senast den 15 oktober till

Hembygden

Box 40

194 21 Upplands Väsby

Vågrätt:

1. Är väl de flesta kvällstidningsläsare?
- 11 .Har oftast öra
12. Kvalster
13. Går man inifrån
14. Ibland byxhållare
16. Brännvinskungen Andersson
18. 1931 öppnades där eld mot arbetarna
19. Bl.a. en typ av väderlek
20. Ger glänsande yta
21. Sjätte tonen
22. Populär Estrella-produkt
24. Gott till söndagssteken
25. Vrånga
26. Skåneort
28. Del av vår kommun
30. Intensiv eldgivning
33. Sådan hosta kan man ha
34. Hänger ihop med långhalm
35. Korsordsbåt
36. Lina
38. Granne
41. Är konformad
43. Ha till orsak
44. Skiljelinje
46. Utropsord
47. Frimodig
48. Dvalliknande tillstånd hos medium
50. Mineral, eller kan man trilla i
52. Kan falla på någons att göra
54. Ylletäcke
56. Kompis till Ärtan
57. Klockan
58. Militärt vapenslag
59. Gör man inte ostraffat
60. Sextonde grekiska bokstaven
61. Kan en gnista vara

Lösning till
föregående nr.

Vinnare i nr 2, 2007

Ulla Britt Löfgren
Gunnar Blomberg
Ragnar Sarin

Lodrrätt:

2. Ljusrött
3. Tidigare överlärare i Väsby med stor auktoritet
4. Kan vi resa med från järnvägsstationen
5. Mimmi Pigg
6. Vill väl de flesta ha?
7. Ytterligare en i Ärtans gäng
8. Städtjäl
9. Djup ånger
10. Europas högsta vulkan
14. Norsk riksdag
15. Semesterö i den grekiska övärlden
16. Stod Gunder Hägg nära
17. Har eget tecken
23. Tredje gången sägs det
27. ...bör man annars dö man
29. Saknar många länder
31. Kan man vara utan
36. Dramaten t.ex.
37. Hökartad fågel
39. Beskaffenhet
40. Isrädda
42. Brukar man äska
43. Stor konstfärdighet
45. Kan man ha grädden i
47. Med blåklint som symbol
49. Otäcka, stygga
50. Redskap med pinnar
51. Nesa
53. Vaken
55. Stack iväg (slanguttryck)

Sex Upplands Väsbyallrikar (6)

Väsbyallrik nr 6 – den sista – kom 1982 och motivet var Eds prästgård. Tallriksmotivet var ändrat liksom på nr 5 och skulle ha illustrerat ”Sekelskiftet”, d.v.s. nybyggartiden med exploatering av Stora Vilunda och villasamhället, som växte upp vid Väsby station åren efter sekelskiftet.

Kanske blev det för mycket att försöka ta in villabebyggelsen, Väsby Verkstäder, stationshuset

och Henriksborg på en enda tallrik och man gjorde en helomvändning och valde att avbilda Eds prästgård i stället. Att prästgården blev byggnadsminne detta år kanske bidrog till motivvalet.

Baksidestexten lyder: Sju laga hus skulle sockenborna bygga åt sin präst; stuga, stekarehus, lada, sädesbod, visthus, sovstuga och fähus. Fram till 1918, då tiondeladan längs vägen fick försvinna, bildade byggnaderna en sluten gårdsfyrkant. Södra flygeln, troligen från 1600-talet, inrymmer den forna visthusboden och stallen. Manbyggnaden nybyggdes 1813.

Hur en gammal prästgård kunde te sig, kan man bättre än på de flesta håll studera i Ed, där man pietetsfullt bevarat huvudparten av gårdsanläggningen.

Eds prästgård är från 1982 av länsstyrelsen förklarad som byggnadsminne.

Design: Nils Stödberg. Upplaga 2.000. Överst på varje tallriks baksida finns kommunvapnet och nederst signum för Gustavsberg.

Inga Lisa Gustafsson

Tecknaren bakom tallrikarna

Nils Stödberg, konstnären som satte liv i tallriksmotiven, är född i Gävle 1919 och Väsbybo sedan 1961. Här har han framför allt blivit känd för sina teckningar till Väsbykartan och illustrationer till ”En bok om Upplands Väsby,” som publicerades 1973. Han har också gjort en serie tecknade vykort med Väsbymotiv (slutsålda) och en serie grafiska blad med sex motiv från gamla och nya Väsby. Stödberg fick kommunens kulturstipendium 1977.

Nils Stödberg har ett brokigt förflutet bl.a. inom murarskrået och teater- och musikvärlden. Han har tecknat och målat i hela sitt liv. Det finns knappt ett bokförlag, en tidning eller en tidskrift, som inte någon gång publicerat teckningar av Nils Stödberg. Numera tar han det litet lugnare. Men skulle det dyka upp något tillräckligt lockande

motiv, finns det säkert flyt i pennan.

Inga Lisa Gustafsson

Nils Stödberg, foto ur reklam-broschyr

Hyr lokal med atmosfär!

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runby gårds LADUGÅRD till fest, konferens, dop, minnesstund, årsmöte, kurser m.m.

LADUGÅRDEN är en modernt utrustad och handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Hörslina finns. Tillgång till kök med utrustning för enklare förtäring.

LADUGÅRDEN kan hyras privat eller av organisation för enstaka tillfällen eller terminsvis för återkommande verksamhet.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från pendeltåg vid Upplands Väsby Hembygds- gård, Hagvägen 2/ Pukslagargatan (Runby), Upplands Väsby. Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till lokalen och busshållplatsen finns 150 m från entrédörren.

LADUGÅRDEN kostar att hyra:

Halvdag (max. 4 timmar) 500 kr

Heldag 900 kr

UTHYRNING av lokal:

Ingegerd Peterson tel 08-590 347 76

Siv Rydén, tel. 08 - 590 333 46

Foto: Gunborg Lejon

Foto: Gunborg Lejon

Foto: Gunborg Lejon

Upplands Väsby Hembygdsförening

Box 40 194 21 Upplands Väsby

ANSÖKAN OM MEDLEMSSKAP

Datum

SÖKANDE

Förnamn	Efternamn	Född år
Adress		
Postnummer	Postadress	
Telefon	Mobil	
E-mailadress		

MEDSÖKANDE (ev)

Förnamn	Efternamn (om annat än ovanstående)	Född år
---------	-------------------------------------	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområden.

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 194 21 Upplands Väsby
Hembygdsgården: Hagvägen 2 / Pukslagargatan
Telefon 08-590 826 40
Plusgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 2007-2008

	Telefon
Kjerstin Björkman, ordförande	590 320 82
Klas Lundkvist, vice ordförande	590 936 81
Marianne Söderström, sekreterare	590 338 38
Inger Nyström, kassör	590 820 93
Kerstin Kéry, ledamot	590 849 23
Barbro Kvist, ledamot	590 917 21
Vanja Edvinsson ledamot	590 344 66
Lena Melin, kommunvald representant	590 849 28

ERSÄTTARE

Karin Hempf, Maria Fälth, P O Mörkens
Gun-Britt Welander, Roland Storm

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Inga Lisa Gustafsson	590 336 42
Carin Törner	590 870 69

REVISORER ORDINARIE

Lars Eklund
Göran Sandberg

ERSÄTTARE

Barbro Fredriksson
Anette Ehrnholm

UTHYRNING AV LADUGÅRDEN

Ingegerd Peterson	590 347 76
Siv Rydén	590 333 46

Valberedning

Roman von der Heide, Anna-Liisa Bergman, Solveig Flemmer

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se